

SEKSUALINIŲ NUSIKALTĖIŲ PSICHOSOCIALINIŲ KRIMINALINĖS RIZIKOS VEIKSNIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Marijus Mitrauskas

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas marijusmit@gmail.com

Prof. dr. Rita Bandzevičienė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas rbandze@mruni.eu

*Pateikta 2012 m. lapkričio 19 d.
Parengta spausdinti 2013 m. kovo 5 d.*

Anotacija

Seksualiniai nusikaltimai sukelia ne tik visuomenės pasipiktinimą, bet ir ilgalaikes emocines, tarpasmeninių santykių ir psichinės sveikatos problemas šių nusikaltimų aukoms. Siekiant mažinti seksualinių nusikaltėlių pakartotinio nusikalstamumo riziką, reikia ją vertinti remiantis patikimais ir validžiais vertinimo instrumentais, o nuteistiems už seksualinius nusikaltimus asmenims taikyti į rizikos veiksnius (kriminogeninius poreikius) orientuotą terapiją. Mokslinėje literatūroje skiriami ir įvairiai grupuojami su

nusikalstamu elgesiu susiję psichosocialiniai kriminalinės rizikos veiksniai (Ustinavičiūtė, Žukauskienė, Laurinavičius, 2009). Kriminologijoje vyrauja požiūris, kad seksualiniai nusikaltėliai savo rizikos veiksniais skiriasi nuo kitų smurtinių nusikaltėlių (Wanklyn ir kt., 2012; Harris ir kt. 2009). Manoma, kad ir patys seksualiniai nusikaltėliai nėra heterogeniška grupė, todėl šių teisės pažeidėjų subgrupių rizikos veiksniai turėtų būti analizuojami atskirai (Robertiello, Terry, 2007). Straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas palyginti seksualinių nusikaltėlių grupių – žagintojų ir vaikų tvirkintojų – kriminalinės rizikos veiksnius. Šios žinios leistų pagrįsčiau vertinti minėtų teisės pažeidėjų kriminalinę riziką, taip pat adekvačiau taikyti į Lietuvos seksualinių nusikaltėlių kriminogeninius poreikius nukreiptas korekcinės programas. Tyrime dalyvavo 119 nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę. Tyrime naudoti kriminalinės rizikos vertinimo instrumentai SVR-20 (Boer ir kt., 1997), Static-99 (Hanson, Thornton, 2000) ir sociodemografinių duomenų klausimynas. Rezultatai atskleidė, kad žagintojai pagal kriminalinę charakteristiką universalesni, jie daro įvairius smurtinius nusikaltimus, sukelia sunkias fizines pasekmes nusikaltimų aukoms, renkasi įvairias aukas. Šie teisės pažeidėjai turi mažiau gyvenimo su partneriu patirties, jų vidutinis amžius yra mažesnis nei vaikų tvirkintojų. Vaikų tvirkintojams būdinga seksualinių nusikaltimų eskalacija, dažni seksualiniai nusikaltimai ir įvairios asmenybės psichosocialinio prisitaikymo problemos: seksualiniai nukrypimai, psichikos problemos, psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemos, intymių santykių problemos ir kt. Siekiant įvertinti, kiek minėti rizikos veiksniai prognozuoja pakartotinį nusikalstamumą skirtingose seksualinių nusikaltėlių grupėse, ateityje reikėtų atlikti prospektyvius seksualinių nusikaltėlių recidyvizmo tyrimus.

Reikšminiai žodžiai: seksualiniai nusikaltėliai, rizikos veiksniai, tvirkintojai, žagintojai.

Įvadas

Seksualinė prievarta prieš vaikus ir suaugusius asmenis kelia didelį visuomenės susirūpinimą. Šie nusikaltimai sukelia sunkias ilgalaikes emocines, tarpasmeninių santykių ir psichinės sveikatos problemas jų aukoms (Olver ir kt., 2007). Išsivysčiusiose valstybėse sutariama, kad tinkamiausias būdas mažinti seksualinius nusikaltimus padariusių asmenų nusikalstamumą yra efektyvus jų keliamos rizikos vertinimas, veiksmingų terapinių programų diegimas ir vykdymas, taip pat aukštos pakartotinio nusikalstamumo rizikos asmenų valdymas. Kai kuriose šalyse seksualiniams nusikaltėjams taikomos specialios teisės normos, ribojančios jų elgesį, taip pat bendruomenės informavimas, ilgalaikė probacijos tarnybų priežiūra ir pan. (Hanson ir Morton-Bourgon, 2009).

Šiame straipsnyje aptarsime asmenų, padariusių seksualinio pobūdžio nusikaltimus, charakteristikas remdamiesi kriminalinės rizikos veiksnių samprata, taip pat palyginsime seksualinių nusikaltėlių, kurie savo aukomis pasirenka mažamečius vaikus, ir tų teisės pažeidėjų, kurių aukos pilnamečiai asmenys, rizikos veiksnius.

Su nusikalstamu elgesiu siejamų rizikos veiksnių mokslinėje literatūroje skiriama daug, jie gali būti įvairiai grupuojami (Eccleston, Ward, 2007; Ustinavičiūtė, Žukauskienė, Laurinavičius, 2009). Dažniausiai skiriami statiški ir dinamiški pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai (Craig, Stringer, Beech, 2008). Statiški rizikos veiksniai apima praeityje įvykusius ir dėl to nekintamus, su nusikalstamumu sietinus reiškinius bei faktus (Ustinavičiūtė, Žukauskienė, Laurinavičius, 2009). Šie rizikos veiksniai yra naudingi vertinant ilgalaikę asmens riziką, tačiau negali būti naudojami rizikos pokyčiui vertinti. Statiškiems rizikos veiksniams priskiriami kriminalinės istorijos kintamieji, pvz.: amžius pirmojo teistumo metu, pasirenkamų aukų charakteristikos, taip pat asmens raidos istorija. Dinamiškais rizikos veiksniais (kriminogeniniais poreikiais) vadinami tokie veiksniai, kurie gali keistis ir būti veikiami terapinėmis intervencijomis (Craig, Stringer, Beech, 2008). Šie rizikos veiksniai apima įvairius asmens psichosocialinio funkcionavimo aspektus. Jiems priskiriami deviantiniai seksualiniai interesai, prokriminalinės nuostatos, savireguliacijos problemos ir kt.

Literatūroje pažymima, kad yra svarbus specifinių seksualinių nusikaltėlių grupių ir joms būdingų charakteristikų, taip pat motyvacinių veiksnių supratimas (Schechory, Ben-David, 2005; Robertiello, Terry, 2007). Jis naudingas terapinių programų diegimo ir vykdymo, taip pat specialių teisinių priemonių taikymo seksualiniams nusikaltėliams tikslais. Mokslininkai sukūrė įvairias seksualinių nusikaltėlių tipologijas, kuriose įvertinamos teisės pažeidėjo charakteristikos, informacija apie pasirenkamų aukų pobūdį ir kt. Plačiau aptarsime seksualinių nusikaltėlių galimas tipologijas ir jų problemškumą.

Seksualinio pobūdžio nusikalstamumą analizuojančiuose psichologiniuose tyrimuose vyrauja du alternatyvūs požiūriai į seksualinių nusikaltėlių specializaciją (Harris, Mazerolle, Knight, 2009; Miethel, Olson, Mitchell, 2006; Wanklyn ir kt., 2012). Vienas iš požiūrių teigia, kad seksualiniams nusikaltėliams būdingas aukštas kriminalinės specializacijos lygis. Šio požiūrio šalininkai teigia, kad seksualiniai nusikaltėliai savo kriminalinės karjeros metu daro išimtinai seksualinio pobūdžio nusikaltimus. Alternatyvus požiūris teigia, kad seksualiniams nusikaltėliams būdingas kriminalinis universalumas, t. y. šie teisės pažeidėjai savo kriminalinės karjeros metu gali daryti įvairius, ne tik seksualinio pobūdžio nusikaltimus (Harris, Mazerolle, Knight, 2009; Cleary, 2004; Gottfredson, Hirschi, 1990).

G. R. Robertiello ir K. J. Terry (2007) teigia, kad seksualiniai nusikaltėliai yra heterogeniška teisės pažeidėjų grupė, kuriai būdinga nusikalstamo elgesio priežasčių įvairovė. Daugelį seksualinio pobūdžio nusikaltimus padariusių asmenų sunku priskirti vienam seksualinių nusikaltėlių tipui. Nepaisant to, moksliniuose tyrimuose yra paplitusi praktika seksualinius nusikaltėlius skirstyti į žagintojus ir vaikų tvirkintojus.

Moksliniai tyrimai leidžia teigti, kad didžioji dalis žagintojų yra linkę daryti ne tik seksualinio pobūdžio nusikaltimus, bet ir smurtinius neseksualinius nusikaltimus (Harris, Mazerolle, Knight, 2009). Šie teisės pažeidėjai kriminalinio elgesio prasme yra universalesni, o seksualinė prievarta gali būti vertinama tik kaip jų bendro asocialaus elgesio dalis. G. Robertiello ir K. J. Terry (2007) teigia, kad nors žagintojų negalima laikyti homogeniška seksualinių nusikaltėlių grupe, tačiau yra tam tikrų panašumų

tarp šių teisės pažeidėjų. Žagintojams būdinga prievartos prieš moteris pateisinimas, neigiamas bendras požiūris į moterį, polinkis naudoti smurtą, hiperidentifikacija su vyriškos lyties vaidmeniu, taip pat žema savivertė, įvairios priklausomybės, emocijų savireguliacijos problemos ir kt.

D. A. Harris, P. Mazerolle ir R. A. Knight (2009) teigia, kad vaikų tvirkintojai savo kriminaliniu elgesiu yra mažiau universalūs nei žagintojai. Šių teisės pažeidėjų kriminalinė karjera trunka ilgiau nei kitų seksualinių nusikaltėlių, jiems būdingas nusikaltimų skaičiaus didėjimas ir didesnis aukų skaičius. Tyrimai leidžia teigti, kad vienas iš seksualinio nusikalstamumo prieš vaikus veiksnių yra paties teisės pažeidėjo vaikystėje patirta prievarta (Jespersen, Lalumière, Seto, 2009; Lussier ir kt., 2005). Tyrimai rodo, kad teisės pažeidėjo alkoholio ir narkotikų vartojimas yra susijęs su seksualine agresija prieš vaikus (Hamdi, Knight, 2012). Šiems seksualiniams nusikaltėliams būdingi tokie rizikos veiksniai kaip deviantiniai seksualiniai interesai, nusikaltimus palaikančios nuostatos, intymių santykių problemos, bendros savireguliacijos problemos ir kt. (Mann, Hanson, Thornton, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad žagintojų ir vaikų tvirkintojų rizikos veiksniai skiriasi, todėl yra naudinga įvertinti seksualinių nusikaltėlių rizikos veiksnius Lietuvos nuteistųjų imtyje. Šios žinios leistų pagrįsčiau vertinti minėtų nuteistųjų grupių kriminalinę riziką, adekvačiau parinkti terapines intervencijas. Seksualiniai nusikaltėliai Lietuvoje yra mažai tirti, todėl žinios būtų naudingos ir mokslinė prasme. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti Lietuvos teisės pažeidėjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę už seksualinio pobūdžio nusikaltimus, kriminalinės rizikos veiksnius, taip pat palyginti šiuos veiksnius žagintojų ir vaikų tvirkintojų grupėse.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 119 patogiosios atrankos būdu atrinktų nuteistųjų iš penkių Lietuvos Respublikos vyrų pataisos įstaigų: Vilniaus 2-ųjų, Pravieniškių 2-ųjų, Alytaus, Marijampolės ir Kybartų pataisos namų. Vidutinis tyrimo dalyvių amžius buvo 32,7 m. (standartinis nuokrypis – 9,82, ribos – 20–68). Dalis tiriamųjų buvo teisti už seksualinius nusikaltimus prieš mažamečius vaikus – 39 (32 %), o 80 (68 %) – žagintojai. Į šias grupes nuteistieji suskirstyti remiantis nusikaltimo, už kurį jie atlieka bausmę, pobūdžiu. Vidutinis žagintojų amžius buvo 30,4 m., o vaikų tvirkintojų 37,4 m., ir šis amžiaus vidurkio skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($t = 3,541$, $p < 0,00$). Nuteistieji tyrime dalyvavo savanoriškai. Visi tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir pasirašė informuoto sutikimo formą. Tyrimą atliko pataisos įstaigose dirbantys profesionalūs psichologai, kurie specialių mokymų metu buvo nuodugniai supažindinti su tyrimo naudojamais instrumentais.

Tyrimo metodikos. Seksualinio smurto rizika – 20 (*Sexual violence risk – 20, SVR-20*; Boer, Hart, Kropp ir Webster, 1997) vienas dažniausiai moksliniuose tyrimuose naudojamų instrumentų, skirtų seksualinio pobūdžio nusikalstamumo rizikos veiksniams tirti (Rettenberger, Boer, Eher, 2011). SVR-20 sudarytas iš 20¹ rizikos

¹ Šiame tyrime buvo naudojami 19 rizikos veiksnių. Nebuvo tirtas rizikos veiksnys „psichopatija“, nes tyrimo atlikimo metu dar nebuvo adaptuotas veiksniumi įvertinti skirtas tyrimo instrumentas.

veiksnių, padalintų į tris sritis: *psichosocialinį prisitaikymą, informaciją apie seksualinius nusikaltimus ir ateities planus*. Vertinami pažeidėjo seksualiniai nukrypimai, prievarta vaikystėje, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, fizinė žala aukoms ir kt. Kiekvienas rizikos veiksnys yra vertinamas 3 balų skalėje. Šiuo metu turimi duomenys apie SVR-20 psichometrinės charakteristikas rodo, kad šis instrumentas yra patikimas, validus, pasižymi pakankama prognostine galia ir galimybe naudoti skirtingose kultūrose. Vakarų šalyse atlikti prognostinio validumo tyrimai leidžia teigti, kad SVR-20 patikimai prognozuoja bendrą recidyvizmą, taip pat smurtinį neseksualinį bei seksualinį pakartotinį nusikalstamumą (Rettenberger, Boer, Eher, 2011). Atliktas tyrimas Lietuvos nuteistųjų populiacijoje leidžia spręsti, kad SVR-20 pasižymi kriteriniu validumu (Mitrauskas, Čėsniėnė, 2011). Gauti duomenys rodo koreliaciją tarp šio instrumento rodiklių ir tokių statiškų rizikos veiksnių kaip amžius pirmojo teistumo metu, amžius pirmojo teistumo už seksualinį nusikaltimą metu, aukų skaičius ir kt. Kiek šis instrumentas pasižymi prognostiniu validumu, turėtų atsakyti būsiami tyrimai Lietuvoje. Mūsų tyrimo atveju skalės patikimumo rodiklis vertinant Cronbacho alfa metodu yra pakankamas – 0,72.

Static-99 (Hanson, Thornton, 2000) yra statistinis kriminalinės rizikos vertinimo instrumentas, skirtas suaugusių vyrų seksualinių nusikaltėlių rizikai vertinti. Kaip teigiama literatūroje (Helmus ir kt., 2012), Static-99 yra dažniausiai pasaulyje naudojamas statistinis seksualinio smurto rizikos vertinimo instrumentas. Šiaurės Amerikoje šis instrumentas plačiai naudojamas terapinių intervencijų planavimui, seksualinių nusikaltėlių priežiūros bendruomenėje organizavimui ir kt. Static-99 sudaro 10 empiriškai pagrįstų, su seksualiniu nusikalstamumu susijusių statiškų (istorinių) rizikos veiksnių. Pildomas remiantis bylos duomenimis. Vertintojas tiriamąjį priskiria vienai iš rizikos kategorijų: žema rizika, mažesnė už vidutinę riziką, aukštesnė už vidutinę riziką, aukšta rizika. Taip pat apskaičiuojama rizikos vertinimo skaitinė reikšmė. Atlikti tyrimai leidžia teigti, jog Static-99 pasižymi prognostiniu validumu siekiant įvertinti seksualinio smurto riziką daugelyje užsienio šalių (Helmus ir kt., 2012). Atlikti tyrimai Lietuvos nuteistųjų imtyje leidžia teigti, kad Static-99 pasižymi kriteriniu validumu (Mitrauskas, Čėsniėnė, 2011). Instrumento prognostinį validumą Lietuvos seksualinių nusikaltėlių imtyje turėtų įvertinti būsiami tyrimai.

Sociodemografinių ir su kriminaline istorija susijusių duomenų klausimynas. Tai tyrėjų sudarytas struktūruotas klausimynas, skirtas tiriamojo sociodemografiškai duomenims fiksuoti. Klausimynas pildomas remiantis nuteistojo asmens byla.

Rezultatai

Siekiant palyginti SVR-20 ir Static-99 rizikos veiksnius tvirkintojų ir žagintojų grupėse buvo naudojamas neparametrinis Mann-Whitney U kriterijus nepriklausomoms imtims. Rezultatai rodo (1 lentelė), kad bendros SVR-20 skalės, taip pat psichosocialinio prisitaikymo ir ateities planų subskalės rezultatai minėtose imtyse

statistiškai reikšmingai nesiskiria. Seksualinių nusikaltimų subskalės vidutiniai rangai statistiškai reikšmingai skiriasi. Tvirrintojų vidutinis rangas yra 69,3, o žagintojų 53,8 ($Z = -2,357$, $p = 0,01$). Tai reiškia, kad vaikų tvirrintojams vertintojai priskyrė aukštesnius su seksualiniais nusikaltimais susijusių rizikos veiksnių įverčius.

1 lentelė. Vaikų tvirrintojų ir žagintojų SVR-20 rodiklių palyginimas
Table 1. Comparison of the SVR-20 scores between child molesters and rapists

SVR-20 kintamasis (rizikos veiksnys)	Vaikų tvirrintojų vidutiniai rangai	Žagintojų vidutiniai rangai	Z	P (dvipusis)
1. Seksualinis nukrypimas	76,6	51,8	-4,203	0,00*
2. Prievartos auka vaikystėje	68,8	55,6	-2,198	0,02*
3. Pagrindinė psichikos liga	70,5	54,8	-3,119	0,00*
4. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemos	68,5	55,8	-2,167	0,03*
5. Mintys apie savižudybę / žmogžudystę	56,0	61,9	1,005	0,31
6. Intymių santykių problemos	69,9	55,1	-2,394	0,01*
7. Su darbu susijusios problemos	53,8	62,9	1,482	0,13
8. Ankstesni neseksualiniai smurtiniai nusikaltimai	47,3	65,2	-3,055	0,00*
9. Ankstesni nesmurtiniai nusikaltimai	54,4	61,8	1,373	0,17
10. Ankstesni režimo pažeidimai	52,9	61,8	1,574	0,11
Psychosocialinio prisitaikymo subskalė	62,4	57,3	-0,772	0,44
11. Dažni nusikaltimai	73,5	53,4	-3,488	0,00*
12. Įvairaus pobūdžio nusikaltimai	64,3	57,6	-1,282	0,20
13. Fizinė žala aukai (-oms)	51,3	64,2	-2,223	0,02*
14. Ginklo panaudojimas ar grasinimas mirtimi	59,0	60,4	0,108	0,24
15. Nusikaltimų dažnumo / sunkumo didėjimas	75,0	52,6	-3,717	0,00*
16. Kraštutinis nusikaltimų sumenkinimas / neigimas	63,9	58,0	-0,966	0,33
17. Nusikaltimus palaikančios ar pateisinančios nuostatos	64,5	56,2	-1,382	0,16
Seksualinių nusikaltimų subskalė	69,3	53,8	-2,357	0,01*
18. Realių planų stoka	58,2	60,8	0,429	0,66
19. Negatyvios nuostatos intervencijos atžvilgiu	53,7	61,6	1,413	0,15
Ateities planų subskalė	55,5	60,7	-0,793	0,42
Bendra SVR-20 skalė	61,0	54,9	-0,932	0,35

* kai $p < 0,05$

Analizuojant atskirus rizikos veiksnius galima teigti, kad dauguma psichosocialinio prisitaikymo subskalės rizikos veiksnių rodiklių yra aukštesni vaikų tvirkintojų grupėje. Šiems teisės pažeidėjams tyrėjai dažniau priskiria seksualinių nukrypimų rizikos veiksnį ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($Z = -4,203$, $p = 0,00$). Tyrimas rodo, kad vaikų tvirkintojai patys dažniau tapdavo prievartos aukomis vaikystėje (vid. rangas 68,8, o žagintojų – 55,6) ($Z = -2,198$, $p = 0,02$). Vaikų tvirkintojai dažniau nei žagintojai sirgo psichikos ligomis arba turėjo psichikos sutrikimų ($Z = -3,119$, $p = 0,00$). Šio tyrimo rezultatai rodo, kad vaikų tvirkintojai turi daugiau psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemų nei žagintojai ($Z = -2,167$, $p = 0,03$). Vienintelis psichosocialinio prisitaikymo subskalės rizikos veiksnys, kuris statistiškai reikšmingai stipriau išreikštas žagintojų nei vaikų tvirkintojų grupėje, yra ankstesni neseksualiniai smurtiniai nusikaltimai ($Z = -3,055$, $p = 0,00$). Žagintojai labiau linkę atlikti su seksualine prievarta nesusijusius smurtinius veiksmus. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad vaikų tvirkintojai dažniau nei žagintojai patiria su intymiais santykiais susijusių problemų ($Z = -2,394$, $p = 0,01$). Rezultatai rodo, kad žagintojai savo nusikaltimo metu aukoms padaro daugiau fizinio pobūdžio žalos nei vaikų tvirkintojai, o pastariesiems būdingas dažnas nusikaltimų darymas ir nusikaltimų dažnumo / sunkumo didėjimas ($Z = -3,717$, $p = 0,00$). Kiti seksualinio smurto rizikos veiksniai lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria.

2 lentelė. Vaikų tvirkintojų ir žagintojų Static-99 rodiklių palyginimas
Table 2. Comparison of the Static-99 scores between child molesters and rapists

Static-99 kintamasis (rizikos veiksnys)	Vaikų tvirkintojų vidutiniai rangai	Žagintojų vidutiniai rangai	Z	P (dvipusis)
1. Jaunas amžius	58,1	60,9	0,651	0,51
2. Gyvenimas su partneriu	50,7	61,7	-1,970	0,04*
3. Pastarasis teistumas už smurtinį nelytinį nusikaltimą	50,61	62,3	-2,381	0,01*
4. Teistaumas už ankstesnius nelytinius nusikaltimus	47,0	61,9	-2,645	0,00*
5. Ankstesnių lytinių nusikaltimų skaičius	56,5	61,6	1,409	0,15
6. Ankstesni apkaltinamieji nuosprendžiai	49,6	55,9	1,334	0,18
7. Nekontaktiniai lytiniai nusikaltimai	60,1	57,0	0,683	0,21
8. Giminytės ryšiais susijusios aukos	49,2	64,5	-2,844	0,00*
9. Nepažįstamos aukos	42,5	67,2	-4,415	0,00*
10. Vyriškos lyties aukos	58,1	60,9	-0,651	0,51
Static-99 balų suma	37,6	70,9	-5,031	0,00*

* kai $p < 0,05$

Lyginant tvirkintojų ir žagintojų grupes, naudojant Static-99 instrumentą (2 lentelė), gauti rezultatai rodo, kad žagintojų balų suma yra statistiškai patikimai didesnė (vid. rangas 70,9) ($Z = -5,031$). Remiantis rezultatais galima teigti, kad žagintojai turi mažesnę gyvenimo su partneriu patirtį, taip pat yra dažniau teisti už ankstesnius smurtinius neseksualinio pobūdžio nusikaltimus ($Z = -2,645$, $p = 0,00$). Šie seksualiniai nusikaltėliai dažniau renkasi giminystės ryšiais susijusias ir nepažįstamas aukas. Tokie statiški rizikos veiksniai kaip jaunas amžius, ankstesnių lytinių nusikaltimų skaičius, vyriškos lyties aukos ir kt. lygintose seksualinių nusikaltėlių grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Rezultatų aptarimas

Rezultatai leidžia teigti, kad mūsų tyrimo metu gauti duomenys patvirtina užsienio mokslininkų, tiriančių seksualinių nusikaltėlių rizikos veiksnius, pagrindinius teiginius. Kaip jau minėta, žagintojai yra linkę daryti ne tik seksualinius nusikaltimus, bet ir neseksualinius smurtinius nusikaltimus (Harris, Mazerolle, Knight, 2009). Panašius duomenis gavome ir savo tyrime. Mūsų gauti rezultatai rodo, kad žagintojai sukelia daugiau fizinės žalos savo nusikaltimų aukoms nei vaikų tvirkintojai ir padaro daugiau neseksualinių smurtinių nusikaltimų. Galima daryti išvadą, kad žagintojai savo nusikalstamu elgesiu yra universalesni ir neapsiriboja vien seksualinės prievartos naudojimu.

Apibendrinami žagintojų ir vaikų tvirkintojų grupių palyginimą matome, kad vaikų tvirkintojų grupėje labiau išreikšti statiški rizikos veiksniai, pvz., seksualiniai nukrypimai, buvimas prievartos auka vaikystėje, psichikos ligos ir sutrikimai, psichosocialinių medžiagų vartojimas, intymių santykių problemos. Šių nuteistųjų grupėje taip pat labiau išreikšti su nusikaltimų dažnėjimu ir sunkėjimu susiję rizikos veiksniai. Šie rezultatai sutampa su užsienio autorių gaunamais rezultatais (Harris, Mazerolle, Knight, 2009; Jaspersen, Lalumière, Seto, 2009; Hamdi, Knight, 2012).

Lyginant skirtingais rizikos vertinimo instrumentais gautus rezultatus nustatyti skirtumai tarp SVR-20 ir Static-99 rezultatų. Nors vaikų tvirkintojų grupėje naudojant SVR-20 dauguma statiškų rizikos veiksnių buvo labiau išreikšti vaikų tvirkintojų grupėje, tačiau Static-99 gavome priešingus rezultatus. Tikriausiai tokius rezultatus lėmė skirtingas šių instrumentų pobūdis ir įtrauktų rizikos veiksnių skirtumai. Galima teigti, kad norint sėkmingai vertinti individualaus asmens kriminalinę riziką yra būtinas šiais instrumentais gaunamos informacijos integravimas ir visuminis konkretaus asmens vertinimas.

Būtina aptarti ir šio tyrimo ribotumus. Pažymėtina, kad surinkti homogeniškas žagintojų ir vaikų tvirkintojų grupes yra sudėtinga, todėl šiame tyrime pasirinkome kompromisinį variantą ir rėmėmės paskutinio asmens padaryto nusikaltimo informacija. Kartais asmuo gali būti praeityje padaręs įvairius seksualinio pobūdžio nusikaltimus ir tada nėra aišku, kokiai seksualinių nusikaltėlių grupei jį priskirti. Šiame tyrime palyginome šias teisės pažeidėjų grupes, tačiau norint įvertinti, kiek minėti rizikos veiksniai prognozuoja pakartotinį nusikalstamumą skirtingose seksualinių nusikaltėlių grupėse, reikėtų atlikti prospektyvius seksualinių nusikaltėlių recidyvizmo tyrimus, kuriuose būtų galima naudoti SVR-20 ir Static-99 rizikos vertinimo instrumentus.

Literatūra

- Cleary, S. *Sex Offenders and Self Control: Explaining Sexual Violence*. LFB Scholarly Publishing, 2006.
- Craig, L. A.; Browne, K. D.; Beech A. R. *Assessing Risk in Sex Offenders: A Practitioner's Guide*. John Wiley & Sons, Ltd., 2008.
- Eccleston, L.; Ward T. *Assessment of Dangerousness And Criminal Responsibility. Handbook of Forensic Psychology: Resource for Mental Health and Legal Professionals*. New York: Academic Press, Inc., 2004.
- Gottfredson, M. R.; Hirschi, T. *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1990.
- Hamdi, N. R.; Knight, R. A. *The Relationships of Perpetrator and Victim Substance Use to the Sexual Aggression of Rapists and Child Molesters. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2012, 24(4): 307–327.
- Hanson, R. K.; Morton-Bourgon, K. E. *The Accuracy of Recidivism Risk Assessments for Sexual Offenders: A Meta-analysis of 118 Prediction Studies. Psychological Assessment*. 2009, 21(1): 1–21.
- Harris, D. A.; Mazerolle, P.; Knight, R. A. *Understanding Male Sexual Offending: A Comparison of General and Specialist Theories. Criminal Justice and Behavior*. 2009, 36: 1051–1069.
- Helmus, L. R.; Hanson, R. K.; Thornton, D.; Babchishin, K. M.; Harris, J. R. *Absolute Recidivism Rates Predicted By Static-99R and Static-2002R Sex Offender Risk Assessment Tools Vary Across Samples: A Meta-Analysis. Criminal Justice and Behavior*. 2012, 39: 1148–1171.
- Jespersen, A. F.; Lalumière, M. L.; Seto, M. C. *Sexual abuse history among adult sex offenders and non-sex offenders: A meta-analysis. Child Abuse & Neglect*. 2009, 33: 179–192.
- Lussier, P.; Beauregard, E.; Proloux, J.; Nicole, A. *Developmental Factors Related to Sexual Preferences in Child Molesters. Journal of Interpersonal Violence*. 2005, 20: 999–1017.
- Mann, R. E.; Hanson, R. K.; Thornton, D.; *Assessing Risk for Sexual Recidivism: Some Proposals on the Nature of Psychologically Meaningful Risk Factors. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2010, 22 (2): 191–217.
- Miethe, T. D.; Olson, J.; Mitchell, O. *Specialization and Persistence in the Arrest Histories of Sex Offenders: A Comparative Analysis of Alternative Measures and Offence types. Journal of Research on Crime and Delinquency*. 2006, 43: 204–229.
- Mitrauskas, M.; Čėsniėnė, I. *The Construct Validity of the SVR-20 in Lithuanian Sex Offenders Sample. 11th European Conference on Psychological Assessment: book of abstracts, 31 August – 3 september, 2011, Riga, Latvia, 2011.*
- Olver, M. E.; Wong, S. C. P.; Nicholaichuk, T.; Gordon, A. *The Validity and Reliability of the Violence Risk Scale – Sexual Offender Version: Assessing Sex Offender Risk and Evaluating Therapeutic Change. Psychological Assessment*. 2007, 19 (3): 318–329.
- Rettenberger, M.; Boer, D. P.; Eher, R. *The Predictive Accuracy of Risk Factors in the Sexual Violence Risk-20 (Svr-20). Criminal Justice and Behavior*. 2011, 38: 1009–1027.
- Robertiello, G.; Terry, K. J. *Can we profile sex offenders? A review of sex offender typologies. Aggression and Violent Behavior*. 2007, 12: 508–518.
- Shechory, M.; Ben-David, S. *Aggression and Anxiety in Rapists and Child Molesters. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2005, 49 (6): 652–661.
- Ustinavičiūtė, L.; Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A. *Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė. Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4 (4): 339–356.

Wanklyn, S. G.; Ward, A. K.; Cormier, N. S.; Day, D. M.; Newman, J. E. Can We Distinguish Juvenile Violent Sex Offenders, Violent Non-sex Offenders, and Versatile

Violent Sex Offenders Based on Childhood Risk Factors? *Journal of Interpersonal Violence*. 2012, 27 (11): 2128–2143.

SEX OFFENDERS IN LITHUANIA: A COMPARISON BETWEEN THE CRIMINAL RISK FACTORS OF CHILD MOLESTERS AND RAPISTS

Marijus Mitrauskas

Prof. Dr. Rita Bandzevičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Sexual abuse of adults and children has profound long-term consequences, including serious emotional, mental health and interpersonal relationship problems for the victims. Assessment, treatment and management of sex offenders are important in order to reduce sexual violence. The treatment, parole and sentencing policy should be influenced by both theoretical consideration and the risk that sex offenders pose to society (Shechory, Ben-David, 2005). Sex offenders constitute a heterogeneous group of individuals who begin abusing for a myriad of reasons. One core distinction in the research is between rapists and child molesters (Robertiello, Terry, 2007). Research showed some level of criminal specialization and distinctive criminal risk factors between rapists and child molesters (Wanklyn et al, 2012).

The main goal of the present study was to determine and compare criminal risk factors between two sex offender groups in Lithuania. The sample of the study (n = 119) was drawn from five correctional institutions. Child molesters (n = 39) and rapists (n = 80) voluntarily took part in the present study. Two risk assessment tools were used in order to determine risk factors: Sexual Violence Risk –20 (SVR-20; Boer et al., 1997) and Static-99 (Hanson, Thornton, 2000). SVR-20 is one of the widely used structured professional judgment risk assessment tools. The studies show good psychometric characteristics and predictive validity of this risk assessment instrument (Rettenberger, Boer, Eher, 2011). Study in Lithuania showed criterion validity of the SVR-20 and interface between total scores and static risk factors for sexual recidivism (Mitrauskas, Čėsnienė, 2011). A structured questionnaire of psychosocial data was used for the purposes of the present study.

The results of the study showed some differences between the criminal risk factors of rapists and child molesters. Rapists have committed more past violent nonsexual offenses than child molesters. They tend to be more criminally versatile as well as choos-

ing different kinds of victims and cause more physical harm. The results also revealed that rapists are younger than child molesters and have less experience living with a life partner. However, child molesters exhibited more psychosocial adjustment problems, i.e. sexual deviance, victimization in childhood, major mental illness, substance abuse problems and relationship problems. Results of the study showed that sexual offenders against children exhibit a high density of sex offenses and an escalation in the frequency and severity of sex offenses. In order to establish prognostic validity of the sex offenders' risk factors related to criminal recidivism in Lithuanian sex offenders sample, prospective research should be performed.

Keywords: *sex offenders, risk factors, child molesters, rapists.*

